

שונים הם הדברים. ראשית, אין להתעלם מן התפוצה, שבה רוב מנין העם, והשאלה הגדולה היא מהו המשותף בינינו חוץ מן הדת (שאף היא מסועפת לכיוונים שונים). שנית, וזה העיקר, עובדה היא, שאין עם בעולם כמונו, שהוא יחיד לחלוטין, ללא עם קרוב לו בתרבות. בתרבות — זוהי המלה הנכונה. כי יש לעמנו מאז ועד עתה תרבות מיוחדת, שעם כל תמורותיה וחליפותיה אחת היא לפי ההכרה והמציאות. מהי, איפוא, תרבות זו? מוסר? אחדות האל? צדק חברתי? שליחות עליונה? מדברים על תודעה יהודית, אבל מהו התוכן, או התכנים, שבו? בראשית המאה העשרים עסקו סופרינו והוגינו בבעיה „מה זאת יהדות”. באחד מרכיבי „העתיד”, בעריכת ש”י איש הורוויץ, הביעו כמה מחכמי ישראל של אותה שעה את דעתם בשאלה זו. והשכיל לענות ד”ר שמעון ברנפלד, מרא דהאי שמעתתא: „מהות היהדות זהו לימוד היהדות”. הוא ביסס זאת במאמר התלמודי: „תלמוד תורה כנגד כולם”. יום העיון מטעם אגודת הסופרים בא גם הוא בעצם ללמוד את היהדות. יגיד כל אחד מאלה שיופיע על הבמה מהו לדעתו עיקר היהדות, ואם יש לה בכלל עיקרים קיימים.

מובן מאליו שיש טעם לדעות שאינן דוגמאטיות, שאינן באות לפסוק הלכה על פי שולחן ערוך, גם לא לפי „יד החזקה”. חשוב לנו הפעם הספק לא פחות מן הודאי; חשוב לחדור לעצם הבעיות ולתהות על מה שנשתנה. מה נשתנה הדור הזה מכל הדורות — זוהי השאלה. ואין ספק שבתוך השינויים העצומים נשאר גרעין של קבע, ואותו אנו מחפשים.

אם יתעמקו המרצים והמתווכחים, אם יכבדו הנואמים איש את רעהו, אם יבינו הם וקהל־השומעים, כי כאן הכוונה לא לסוף־הוראה, אלא לראשית־הוראה, והמגמה היא לעורר את עצם השאלה, הרי יהיה זה יום־עיון לברכה.

שוהם בסדרת „נפש”

הופעת הכרך רבי־הכמות של כתבי מתתיהו שוהם בסדרת ספרי „נפש”, שבהוצאת אגודת הסופרים, עוררה הדי הערכה ושמחה בלב כל אוהבי הספרות העברית. אין ספק שהופעת הכתבים היא בבחינת מאורע־ספרותי, במידה שיש עדיין משמעות למושג זה בחיי הציבור שלנו ובמידה שקיימת עדיין האפשרות, כי דבר הופעת ספר יחדור אל אותו תחום בלתי־מוגדר ונעלם הקרוי הציבור־הרחב. אבל גם בחוג הנאמנים לספרות העברית, והוא אינו קטן, היתה להופעת הכתבים האלה היענות של הוקרה ותודה. שמו של מתתיהו שוהם, ערך יצירתו, איזון בין הוצאת יצירות עבר והווה — אלה ואחרים היו גורמי ההדים החמים להופעת הכתבים.

אך הופעתו של הכרך עוררה תשומת־ליבם של הקוראים, והפעם באופן מודגש הנובע מחשיבות הספר והסופר, לאותה סידרה של ספרים, סידרה מצטנעת ומוצנעת, הקרויה „נפש”, והיוצאת לאור על־ידי אגודת הסופרים זה משנים. שמה מעיד עליה ועל מגמתה: להציב נפש לסופרים עברים שנפטרו, לכנס מכתביהם ומעובנותיהם יצירות שלא זכו לכינוס הראוי לשמם ולחשיבותם. ואכן, כבר הופיעו בסידרה זו כרכים רבי חשיבות ובתכניתה רשומים שמות סופרים וספרים, שמסיבות שונות לא נמצא להם כנס ומוציא, והם יופיעו במרוצת הזמן, והראשון והקרוב — כל שירי דוד 1972.

וישאל השואל, ובצדק, אם חשובים ונכבדים הם כל כך סופרים אלה שאנו מפארים שמם עתה, עם הופעת דבריהם המקובצים, מה קרה שלא נמצאו ספריהם בספריות ובמדפי הספרים כבר מזמן, ובמשך כל השנים, כמו גדולים וטובים אחרים. כאן מגיעים אנו לאותה נקודה עדינה ורגישה הנוגעת בפסק־הדין של הזמן ושל האנשים. ראשית, אל נשכח שבדרך־כלל נתפרסמו מדבריהם של סופרים אלה הן בכתבי־עת והן בספרים. אלא שלא כל דבריהם

נקבצו בספרים וגם רוב מה שכונס — הושם בקרן־זווית, נשכח בצד־דרכים. היה זה פסק־הדין של הזמן, זמנם של סופרים אלה ושל הקוראים, בני זמנם. במרוצת גלי החדשנות, ההתחדשות וההקשבה ליצירת־גדולים, מצד אחד, ולדבר־אופנה, מצד שני, נשחקו ונשכחו רבים וטובים, שיצירתם לא עמדה במבחנים אחדים: לא של מופת לרבים, לא של סגולת־פופולאריות, לא של ערך לאומי או תכליתי. היו אלה דברי ספרות טובים, שמזלם לא האיר להם פנים.

ואם באה עכשיו אגודת־הסופרים, והיא עושה בזה שליחותו של ציבור־הסופרים כולו, וטורחת בכינוסם ובהוצאתם של מבחר דברי־ספרות אלה, הרי היא ממלאה לא רק חובה ספרותית־דוקומנטרית, אלא היא מעידה על עצמה שהיא חשה כראוי את המושג של יחס תרבותי לספרות וליצירה. מובן, ועל כך אין עוררין, שתרבות נבנית לפי גדולי ההישגים, המנשאים את רוחם של אנשים ואת רוחו של העם להבין את יעודו ואת מעשיו. ועם זאת, אוי לה לתרבות של עם שאינה יודעת ללקט את כל האורות המפוזרים גם ביצירות שאינן שיא־השיאים ואצל סופרים שלא כל שורה שלהם היא קלאסיקה. תחושת התרבות במובן הראשון מוכרת לכולם. אין קל מלהעריך ולרומם את המוערך והמרומם בלאו הכי. תחושת התרבות במובן השני — לא קנתה לה עדיין מהלכים במידה הראויה. סדרת ספרי „נפשׁ רומזת במפורש על הצורך בתרבות בונה, שאינה מזלזלת בשום ערך בעל חשיבות, בין שימצא בדפיהם של סופרים ידועי־שם או נשכחים.

דמויות אישים

לפני זמן מה קראנו בעיתון את הידיעה הבאה: „הממשלה חזרה והחליטה אתמול שלא להוציא בולי דואר חדשים עם דמויות אישים, לפחות עד סיום כהונתה של הממשלה הנוכחית. את העניין הביא לממשלה שר הדואר מר א. ששון, שמסר כי הגיעו לדואר 25 הצעות להוציא בולי דואר עם דיוקני אישים שונים. לכן ביקש מר ששון את החלטת הממשלה בנידון. בשנת 1952 קיבלה הממשלה החלטה שלא להוציא בולי דואר עם דמויות אישים. אך מאז נהגו מדי פעם בצורה יוצאת מן הכלל הוצאו מאז 12 בולי דואר עם דיוקני אנשים. על סמך תקדימים אלה הגיעו הצעות חדשות. הממשלה החליטה עתה לא לעשות שום יוצא מן הכלל“.

יש להצטער על החלטה זו של הממשלה שיש בה הרבה מן הנוחות. אין בולי דיוקן — אין לבטים, משא־ומתן, דיונים וצורך בהכרעה. מבחינה פורמאלית יש כאן אפילו הישג: הרי יש החלטה משנת 1952 ועכשיו חזרו והחליטו להיות נאמנים לה ללא יוצא מן הכלל. אך מה שקרה בינתיים — הוצאתם של 12 בולי דיוקן — מוכיח שהמציאות היתה חזקה מן ההחלטה. שהרי הכרח לו לציבור, לעם, להעמיד לנגד עיניו את בחיריו, ואין הרבה אמצעים פופולאריים, כבולים, המגיעים מעצם טבעם לידי מאות אלפים אנשים. די לנו להציץ אל סדרות בולי־האישים של עמים אחרים, כדי לראות כמה חשיבות מייחסים מבקשי־תרבות להבלטת דיוקנ־אות אישים על הבולים. הנאמנות להחלטה ישנה, שלא עמדה במיבחן המציאות, יש בה, כאמור, מן הנוחות. כי קשה לבחור את האישים הראויים, יש גורמ־לחץ מכל הצדדים, המעוניינים באישים משלהם. אך כשם שהגוף העליון של העם חייב להכריע בעניינים גורליים בחיי הציבור כן חייב הוא ליטול על עצמו נטל־הכרעה גם בענין זה שעיקרו תרבות וגאוות־עם. בתוך עולם של טשטש־ערכים, יוערר ויובלט, לפחות, המופת האישי כפי שהוא עשוי להתבטא בסדרת בולי אישים מכל שטחי הרוח והמעשה.